

RÉGIBB KŐKOR KEREEKASZTAL

A Régibb Kőkor Kutatóinak Éves Gyűlése

2010. december 3.

Miskolci Egyetem, BTK, Történettudományi Intézet

Őstörténeti és Régészeti Tanszék

RÁCZ BÉLA

Kárpátalja mai területének paleolit kori nyersanyagforgalma

Jelenlegi ismereteink szerint Kárpátalja paleolitikuma i. e. közel 1 millió évvel ezelőtt kezdődött, amikor a Királyháza (Korolevo) melletti üveges dácit nyersanyagforrások közelében megjelentek az első emberi közösségek. Az alsó, középső és felső paleolitikumban különböző kultúrális hatások érték a területet, ennek köszönhetően a korszakból több mint 100 lelőhely ismeretes, legnagyobb részük felszíni jellegű.

Korábbi kutatások eredményeként a mai Kárpátalja területén a paleolitikum időszakában négy nyersanyag-felhasználási régiót különíthetünk el, amelyek mindegyikében a kőeszközkészítő mesterek más-más kőzeteket használtak fel elsődleges nyersanyagként. A lelőhelyekről származó leletek nyersanyagvizsgálata által az is kiderült, hogy a régiókban fellelhető helyi nyersanyagok mekkora területre terjedtek el a paleolitikum különböző szakaszaiban.

A régiók részletesebb tanulmányozása még folyamatban van, de az eddigi eredmények alapján a Beregszászi-dombvidék nyersanyag-felhasználási régiót már sikerült különböző alrégiókra bontani. A továbbiakban próbálkozást teszünk a fennmaradt három régió részletesebb megismerésére.

MARKÓ ANDRÁS

Régen ásott barlangi lelőhelyek levél- és csonthegei

A hasított alapú és Mladeč- vagy Olschewa-típusú csont és agancs hegyeket rendszerint az Aurignaci ipar jellegzetes eszközei között tartjuk számon. Az előadásban sorra vett magyarországi lelőhelyek (a Jankovich-, a Bivak- és a Szeletabarlang, illetve a Pilisszántó II kőfülke) és a Pálffy-barlang (Dzeravá skála, Kis Kárpátok) Nemzeti Múzeumban őrzött csonteszközei azonban - a rendelkezésre álló dokumentáció szerint - kifejezetten középső-paleolitikus jellegű, levél alakú eszközök társaságában, egyetlen korai felső-paleolitikus kőeszköz nélkül kerültek elő.

Az eszközök kulturális és kronológiai besorolása mellett a munka során nyilvánvalóvá vált, hogy Gábori Miklósnak az 1951-ben megjelent cikke nyomán néhány, valójában a Jankovich-barlangból és a Szeletából származó tárgy téves lelőhelyhez, a Peskő-barlanghoz lett kötve; a Pálffy-barlang elveszettnek tekintett leletei ellenben ma is azonosíthatóak a gyűjteményben.

MESTER ZSOLT

Jankovichien és Korai Szeletien a levéleszközök fényében

A Jankovichient leírása óta a középső paleolitikum kultúrájaként tartjuk számon. Kőiparát lényegében a Jankovich-barlang eszközei jelentik, valamint néhány szegényes leletegyüttes és szórvány a Dunántúli- és az Északi-középhegység területéről. A Korai Szeletient a kutatás vagy a középső vagy a korai felső paleolitikumba sorolja. A Szeleta alsó rétegeinek leletei alapján leírt kőipara szinte kizárólag a Bükk néhány barlangjában került napvilágra. A két kultúra közös vonásaként a bifaciális levéleszközök készítését, alapvető különbségükként pedig a Levallois-debitázs alkalmazását vagy mellőzését, valamint az eltérő nyersanyagpreferenciát (radiolarit az egyik részről, szürke kvarcporfír a másiktól) szokás hangsúlyozni. A két névadó lelőhely levéleszközein elvégzett vizsgálat eredményeinek fényében a két kultúra között jóval nagyobb technológiai hasonlóság áll fenn, mint az eddigi jellemzésük állította. Ha a levéleszközök készítését a két kultúra legfontosabb technológiai-kulturális tradíciójának tekintjük, ezen hasonlóságok jelentősége nem elhanyagolható.

T. DOBOSI VIOLA

Acsa-Rovnya 2010-ben

Az első terepbejárások és a két ásatás (2001 és 2004) leletei után 2007-ben Péntek Attila ajándékként nagy mennyiségű régészeti leletanyag került be a Magyar Nemzeti Múzeumba Acsa-Rovnya lelőhelyről. A 2008-as publikáció óta (R. Schild-Festschrift, Warsawa) megismert új nyíltszíni aurignaci telepek eredményei alapján újra értékeljük a lelőhelyet.

RINGER ÁRPÁD

Görömböly-, ma Miskolc-Tapolca-sziklaüreg őskőkori lelőhely néhány aktuális kérdéséről

A görömböly-, ma miskolc-tapolcai Szent-Kereszt-hegy oldalában nyíló kis rombarlangra Megay Géza bukkant rá 1931-ben, és Leszih Andor közreműködésével 1933-ban tárta fel. Először az ásatás eredményeit Hillebrand Jenő méltatta, 1935-ben megjelent, Magyarország régibb kőkorát tárgyaló összefoglaló munká-

jában. A lelőhelyről előkerült nyakszirtcsontot Thoma Andor dolgozta fel, mintaszerű alaposítással, az 1950-es években, a Herman Ottó Múzeum munkatársaként.

A sziklaüreg éttekintő értékelését később Vértes László adta meg, 1965-ös kézikönyvében, s foglalkozott más publikációkban is a lelőhellyel.

A következőkben a miskolci múzeumnál őrzött eredeti dokumentációk felhasználásával szeretnék néhány újabb adalékkal hozzájárulni a régészeti források értékeléséhez. Ehhez néhány éve radiometrikus koradattal is rendelkezünk, a William Davis-szel végzett közös korhatározási program egyik eredményeként.

ZANDLER KRISZTIÁN, BÉRES SÁNDOR

Palaeolithikus településnyomok a demjéni Szőlő-hegyen

Eger környékén a második világháború végétől kezdődően számos figyelemre méltó leletanyagot tartalmazó paleolit telep vált ismertté terepbejárás adatok alapján. Néhány hitelesítő ásatás is folyt ebben az időszakban: Eger-Kőporostető, Demjén-Hegyeskő-bérc, melyek egyre több kérdést vetettek fel ezen lelőhelyek kulturális besorolását illetően. A terepbejárások és ásatások az ezredforduló után vettek újabb lendületet.

Jelen tanulmányunk célja, hogy az eddig Eger környékéről ismert paleolit lelőhelyek terepbejárásból, ásatásból származó leleteit közkinccsé tegyük, elősegítve ezzel a további kutatásokat.

Jelen tanulmányunkban Demjén-Szőlőhegy anyagát mutatnánk be. Három települési foltból kerültek elő leletek. Az 1. és 2. folt anyaga az aurignaci kultúrához köthető. Jellemzője a nagy mértékű távolsági nyersanyag (kárpáti radiolarit) felhasználás, az aurignaci retusú pengék, carenoid kiképzésű orrosvakarók jelenléte. A 3. települési folt anyagát a szeletai kultúrához kötjük a bifaciálisan megmunkált levéleszközök, kaparók alapján. Ez az ipar nemcsak eszközeiben, hanem nyersanyag-felhasználásban is eltér az aurignaci telepektől, ui. főleg helyi (felnémeti opál, opál) és regionális (kvarcporfir) kőzeteket gyűjtöttek be a telep lakói.

SZOLYÁK PÉTER

Gravetti leletegyüttesek Miskolc déli határából: a harsányi elágazás és a Kis-Föld

Miskolc déli határában 1999 őszen út és felüljáró építéséhez kapcsolódó régészeti leletmentést végeztek. Ennek során Ringer Árpád vezetésével a Miskolci Egyetem hallgatói egy több mint 1000 darabos, pattintott kőeszközökből és az azok gyártása közben keletkezett hulladékokból álló leletanyagot tártak fel.

A kőeszközök technológiai és tipológiai alapon mindenekelőtt a felső őskőkori gravetti kultúrával mutatnak rokonságot. A leletek egy kisebb csoportja a középső őskőkor idejére datálható. A lelőhely 1999-es ásatásának legnagyobb leletsűrűségű területén 2010 márciusában végzett rétegtisztázó-mintavételező ásatás, valamint terepbejárás eredményei egyértelműen igazolták, hogy egy őskori megtelepedéssel is számolni kell közvetlenül az őskőkori leletek fölött.

A Miskolc, harsányi elágazás elnevezésű lelőhely leletanyagának értelmezését nagymértékben segíti az elmúlt bő egy évtized alatt terepbejárások során – mintegy 800 méterre, délre – azonosított Miskolc, Kis-Föld nevű felső őskőkori lelőhely leletanyaga. A Kis-Földről ismert, hasonló nyersanyagokból készült, hasonló technológiai és tipológiai összetételű leletegyüttes teljes mértékben kerámiamentes, ezért egyfajta kontrollanyagként is felhasználható a másik lelőhely kulturális besorolásakor.

LENGYEL GYÖRGY

Kő-nyersanyag felhasználás a bodrogkeresztúri Henye-hegy gravetti telepen

A pattintott kőeszközökből álló leletegyüttesek egy speciális tevékenység régészeti maradványai. Tanulmányozásuk során a kőpattintás számos részlete feltárható. Ezek közül a pattintásra alkalmas nyersanyagok felhasználásának és feldolgozásának feltárása nyújt hasznos ismereteket nemcsak a kőeszközökről, hanem az őket előállító emberek kő-nyersanyagokhoz kapcsolódó gazdálkodásának menetéről. Az előadás során a nemzetközileg is legismertebb magyarországi idős gravetti telep, a bodrogkeresztúri Henye-hegy leletegyüttese kerül bemutatásra a fentebb említett szempontok alapján.

KERTÉSZ RÓBERT

Kőkorszakok határán. A régibb kőkor vége a Kárpát-medence centrumában – tények és feltételezések

A magyarországi mezolitikum kutatástörténetét áttekintve megállapítható, hogy kevés hiteles lelőhely lett kimutatva, ugyanakkor számos teoretikus megközelítés látott napvilágot. Ez a kettőség kezdetektől fogva jelen van és napjainkig kimutatható. A korszak elméleti irodalma főként a késő mezolit vadászcsoporthoz és a kora neolitikus népesség lehetséges kapcsolataira, valamint a neolitikizáció folyamatában játszott szerepére koncentrált. Kérdés persze, hogy a régészeti és paleoökológiai források mennyiben hozhatók összhangba a nagy ívű teóriákkal, illetőleg egyáltalán hatással vannak-e a kutatók „éleslátására”? Hazánkban ugyanis eddig egyedül az Alföld északnyugati részén található Tarnaörs-Fodor-tanya lelőhely feltárásán sikerült minden kétséget kizáróan azonosítani a késő mezolitikus időszakot.

Menetrend

10.30 A résztvevők köszöntése

Előadások

10.45 Rácz Béla

11.15 Markó András

11.45 Mester Zsolt

12.15 T. Dobosi Viola

12.45 Hozzászólások, beszélgetés

13.15 Ebéd

14.15 Ringer Árpád

14.45 Zandler Krisztián és Béres Sándor

15.15 Szolyák Péter

15.45 Lengyel György

16.15 Kertész Róbert

16.45 Hozzászólások, beszélgetés